

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/54/37-41>

Mehman Həsənli
Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti
doktorant
<https://orcid.org/0009-0008-6369-7059>
mehmanhli10@gmail.com

Azərbaycanın sənaye parklarında istehsal sahibkarlığının genişləndirilməsi üçün dövlət–özəl tərəfdaşlıq mexanizmləri

Xülasə

Azərbaycanda qeyri-neft iqtisadiyyatının inkişafı və sənayeləşmənin dərinləşməsi üçün son illərdə sənaye parkları və sənaye məhəllələri mühüm alətə çevrilmişdir. Bu zonalarda sahibkarlar üçün yaradılmış güzəştlər nəticəsində 2013-cü ildən bəri yüzlərlə yeni istehsal müəssisəsi fəaliyyətə başlamış, milyardlarla manat investisiya cəlb edilmiş və minlərlə daimi iş yeri yaradılmışdır. Lakin müşahidə edilir ki, sənaye parklarının potensialının tam reallaşdırılması və istehsal sahibkarlığının daha da genişləndirilməsi üçün əlavə maliyyə və idarəçilik resurslarına ehtiyac vardır. Məqalədə dövlət–özəl tərəfdaşlığının (DÖT) bu sahədəki rolu və tətbiqi imkanları araşdırılır. Dünyada DÖT mexanizmləri infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsində və sənaye zonalarının idarəçiliyində səmərəli vasitə kimi tanınır. Azərbaycanda isə 2022-ci ildə ilk dəfə qəbul edilmiş DÖT qanunu bu cür əməkdaşlıqlar üçün hüquqi zəmin yaratmışdır. Tədqiqatda mövcud sənaye parklarının inkişaf göstəriciləri təhlil edilir, dövlətin tətbiq etdiyi güzəşt və dəstək mexanizmləri nəzərdən keçirilir. Müxtəlif müəlliflərin yanaşmaları müqayisə olunaraq göstərilir ki, dövlətin investisiya gücünə özəl sektorun əlavə dəstək verməsi sənaye sahəsində innovasiya və diversifikasiya prosesini sürətləndirə bilər. Xüsusilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yaradılan yeni sənaye parklarında infrastruktur quruculuğu və istehsal obyektlərinin yaradılmasına böyük həcmdə vəsait tələb olunur. Bu kontekstdə DÖT çərçivəsində özəl investisiyaların cəlb edilməsi və birgə maliyyələşdirmə mexanizmləri dayanıqlı inkişafı təmin edəcək əsas amillər kimi dəyərləndirilir. Məqalədə əldə edilmiş nəticələr göstərir ki, dövlət–özəl tərəfdaşlığı sənaye parklarında istehsal sahibkarlığını genişləndirməklə qeyri-neft sektorunun ümumi daxili məhsuldakı payını artırmağa, yeni iş yerlərinin yaradılmasını sürətləndirməyə və innovativ fəaliyyətləri stimullaşdırmağa ciddi töhfə verə bilər.

Açar sözlər: *sənaye parkı, istehsal sahibkarlığı, DÖT, investisiya təşviqi*

Mehman Hasanli
Azerbaijan University of Architecture and Construction
PhD student
<https://orcid.org/0009-0008-6369-7059>
mehmanhli10@gmail.com

Expanding Manufacturing Entrepreneurship in Azerbaijan's Industrial Parks Through Public–Private Partnership Mechanisms

Abstract

Azerbaijan has actively established industrial parks and districts in recent years to boost non-oil industrial development. These zones offer incentives that have attracted numerous manufacturing enterprises, resulting in billions of manats in investments and thousands of new jobs. However, unlocking the full potential of industrial parks and further expanding manufacturing entrepreneurship require additional financing and efficient management. This article examines the role and mechanisms of public–private partnership (PPP) in this context. Globally, PPP models are recognized as effective tools for financing infrastructure and managing industrial zones.

In Azerbaijan, the first comprehensive PPP law was adopted in 2022, creating a legal basis for such cooperation. The study analyzes the current performance of Azerbaijan's industrial parks, reviews state incentives and support measures, and discusses how private sector involvement can accelerate industrial diversification. A comparative literature review highlights that leveraging private capital alongside state investment can significantly enhance innovation and diversification in industry. This is particularly relevant for newly established industrial parks in the liberated territories, where large-scale funding is needed for infrastructure and facilities. The findings suggest that PPP-based co-financing and management models are key to ensuring the sustainable development of these zones. The results demonstrate that adopting PPP mechanisms in industrial parks can substantially contribute to expanding non-oil industrial output, accelerating job creation, and stimulating innovative activities in Azerbaijan's economy.

Keywords: industrial park, manufacturing entrepreneurship, PPP, investment incentives

Giriş

Azərbaycan iqtisadiyyatında sahibkarlıq sektorunun rolunun artması və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi son dövrlərdə əsas hədəflərdən birinə çevrilib. İqtisadi siyasətdə aparılan islahatlar sayəsində qeyri-dövlət (özəl) sektor iqtisadi artımın lokomotivinə çevrilməkdədir (Əmiraslanov, 2025). Xüsusilə qeyri-neft sənayesinin inkişafı istiqamətində atılan addımlar sırasında sənaye parkları və sənaye məhəllələrinin yaradılması mühüm yer tutur. Ölkəmizdə ilk sənaye parkı 2011-ci ildə Sumqayıtda təsis edilmiş, ardınca paytaxt və regionlarda bir sıra ixtisaslaşmış sənaye zonaları formalaşdırılmışdır. Mövcud vəziyyəti xarakterizə edən statistik göstəricilər sənaye zonalarının qısa müddətdə ölkə iqtisadiyyatında önəmli paya sahib olduğunu nümayiş etdirir. 2013-cü ildən etibarən fəaliyyət göstərən sənaye parkları və məhəllələrinə indiyədək 6,8 milyard manatdan çox özəl investisiya yatırılmış, 10 mindən artıq daimi iş yeri yaradılmışdır (Xalq Qəzeti, 2024). 2015–2024-cü illərdə bu zonalarda ümumilikdə 14,5 milyard manat dəyərində sənaye məhsulu istehsal olunmuş və onun 4,7 milyard manatı ixrac edilmişdir (Xalq Qəzeti, 2024). Nəticədə, 2023-cü ilin sonuna sənaye zonalarının qeyri-neft sənaye istehsalındakı payı 18,6%-ə, qeyri-neft ixracındakı payı isə 23,6%-ə yüksəlmişdir (Stevens, 2024). Bu rəqəmlər göstərir ki, sənaye parkları Azərbaycanda iqtisadi diversifikasiyanın və innovativ sənaye müəssisələrinin təşəkkül tapmasının katalizatoruna çevrilməkdədir. Lakin əldə edilən nailiyyətlərlə yanaşı, bəzi suallar ortaya çıxır: sənaye parklarının potensialını daha da genişləndirmək üçün əlavə nə etmək olar? İstehsal sahibkarlığının daha sürətli inkişafı üçün dövlətin birbaşa dəstəyi yetərlidirmi? Bu məqamda dövlət-özəl tərəfdaşlığının (DÖT) tətbiqi zərurəti diqqəti cəlb edir.

Cədvəl 1. Azərbaycanda sənaye parklarının əsas göstəriciləri (2024-cü ilə qədər)

Sənaye parkı	Yaradılma ili	Ərazisi (ha)	Rezidentlərin sayı	Fəaliyyətdə olan müəssisələr
Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı	2011	613	38	29
Balaxanı Sənaye Parkı	2011	10	27	21
Qaradağ Sənaye Parkı	2015	72	1	1
Mingəçevir Sənaye Parkı	2015	26	2	1
Pirallahı Sənaye Parkı	2016	30	7	2
Ağdam Sənaye Parkı	2021	190	31 (4 qeyri-rezident)	12
Araz Vadisi İqtisadi Zonası	2021	200	19 (3 qeyri-rezident)	3
Hacıqabul Sənaye Parkı	2024	60	13 (5 qeyri-rezident)	13

Mənbə: İqtisadiyyat Nazirliyi, İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyi (2024)

Cədvəldən göründüyü kimi, hazırda Azərbaycanda müxtəlif ixtisaslaşmaya malik 8 sənaye parkı fəaliyyət göstərir. Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı regionda ən böyük sənaye zonası olub, 600 hektardan çox ərazini əhatə edir və rezidentlərinin sayı baxımından liderdir. Balaxanı Sənaye Parkı əsasən tullantıların emalı və təkrar istehsal sahəsində ixtisaslaşıb. Pirallahı Sənaye Parkı ölkədə əczaçılıq sənayesinin inkişafı məqsədilə yaradılıb və artıq orada bir neçə dərman vasitələri istehsalı müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Yeni yaradılmış Ağdam və “Araz Vadisi” sənaye parkları isə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sənaye potensialını canlandırmaq üçün nəzərdə tutulub. Bu parkların əksəriyyətində sahibkarların marağı yüksəkdir – məsələn, Ağdam Sənaye Parkında artıq 12 müəssisə işə düşüb, ərazinin 60%-dən çoxu uzunmüddətli icarəyə verilib (Xalq Qəzeti, 2024). Bu faktlar göstərir ki, sənaye parkları üçün yaradılmış əlverişli investisiya mühiti sahibkarların marağını cəlb edir və özəl sektor bu platformalarda fəal iştirak edir. Sənaye zonalarının ilkin yaradılması və infrastrukturunu, əsasən, dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirilir. Məsələn, indiyədək yaradılmış sənaye parklarının infrastruktur təminatı dövlət investisiya proqramları çərçivəsində həyata keçirilib (Najafzadə, 2024). Araşdırmanın məqsədi sənaye parklarında istehsal sahibkarlığının daha da genişləndirilməsi üçün mümkün DÖT mexanizmlərini təhlil edib qiymətləndirməkdir.

Tədqiqat

Ölkəmizdə sənaye parklarına tətbiq olunan güzəştlər və təminatlar sahibkarlar üçün cəlbedici mühit formalaşdırıb. Qanunvericiliyə uyğun olaraq, sənaye parkının rezidentləri qeydiyyatdan alındıqları tarixdən etibarən 10 il müddətində əmlak, torpaq, mənfəət (gəlir) vergilərindən tam azad dirlər. Həmçinin istehsal məqsədilə idxal etdikləri avadanlıq və texnika ƏDV-dən azad olunur, 2023-cü ildən etibarən həmin avadanlıqların idxal rüsumlarına da 10 illik güzəşt tətbiq edilir (PwC, 2025). Bu vergi və gömrük imtiyazlarının nəticəsi olaraq sənaye parkları rezidentləri on milyonlarla manat vəsaitə qənaət edə bilmişdir. Məsələn, təkcə 2025-ci ilin ilk on ayında rezidentlər təqdim olunan idxal güzəştləri sayəsində 24 milyon manatdan artıq vəsaitə qənaət ediblər (İqtisadiyyat Nazirliyi, 2025).

Cədvəl 2. Sənaye zonalarının əsas inkişaf göstəriciləri (2013–2024)

Göstərici	2013	2024
Sənaye parkları və məhəllələrinin sayı	1	12
Rezident statusu verilmiş bizneslər	5	157
Yatırılmış ümumi investisiyalar	< 50 mln. AZN	6,8 mlrd. AZN
Daimi iş yerləri	< 500	10 500+
Məhsul istehsalı (toplam)	cüzi	14,5 mlrd. AZN
İxrac olunan məhsul (toplam)	cüzi	4,7 mlrd. AZN

Mənbə: İqtisadi Zonaların İnkişafı Agentliyi; SSCRA; Xalq Qəzeti (2024)

Cədvəl 2-dəki rəqəmlər göstərir ki, son on ildə sənaye zonalarının əhatə dairəsi kəskin şəkildə genişlənib. 2013-cü ildə cəmi bir sənaye parkı (Sumqayıt) fəaliyyət göstərirdisə, 2024-cü ilə gəldikdə artıq 7 sənaye parkı və 5 sənaye məhəlləsi formalaşmışdır. Rezident müəssisələrin sayı on dəfələrlə artaraq 150-ni ötüb. Ən önəmlisi, bu zonalara cəlb olunan investisiyaların həcmi 6-7 milyard manatı keçib, hansı ki, 2013-cü ildə ilk layihələr üzrə bu rəqəm cəmi on milyonlarla manatla ölçülürdü. Hazırda sənaye parklarında yaradılmış iş yerlərinin sayı da on min həddini keçib. Bu göstəricilərin artması ölkədə qeyri-neft sənayesinin canlanmasına əyani sübutdur. Məsələn, 2022-ci ildə qeyri-neft sənaye istehsalı 7,1% artmışdır ki, bunda sənaye parklarında açılan yeni müəssisələrin payı az deyil (SSCRA, 2023). Artıq bir sıra sənaye məhsulları üzrə ölkə özünü təmin edir və hətta ixrac potensialı yaradır. Misal üçün, Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının rezidentləri olan müəssisələr şüşə, polimer, gübrə, plastik qablar, yüksək gərginlikli avadanlıqlar kimi məhsullar istehsal edərək daxili bazarın tələbatını ödəməklə yanaşı, onlarca ölkəyə ixrac həyata keçirirlər (Stevens, 2024). Bu uğurlu nümunələr sənaye parklarının milli iqtisadiyyatın modernləşməsindəki rolunu təsdiqləyir.

Dövlət-özəl tərəfdaşlığı anlayışı və hüquqi baza

İqtisadi inkişafın dayanıqlılığını təmin etmək üçün dövlətin maliyyə imkanları ilə özəl sektorun təşəbbüskarlığını birləşdirən dövlət-özəl tərəfdaşlığı modeli son illərdə getdikcə aktuallaşır. DÖT dedikdə, dövlət orqanı ilə özəl tərəf arasında uzunmüddətli müqavilə əsasında infrastrukturun yaradılması, xidmətlərin göstərilməsi və ya müəyyən bir layihənin birgə həyata keçirilməsi başa düşülür. Belə layihələrdə risklər və vəzifələr tərəflər arasında bölüşdürülür, hər bir tərəf öz üstünlüyünə uyğun funksiyaları icra edir: dövlət tənzimləyici və dəstəkverici rolda çıxış etdiyi halda, özəl tərəf maliyyə və idarəetmə bacarıqlarını ortaya qoyur. Dünya təcrübəsində DÖT çərçivəsində müxtəlif model və sxemlər tətbiq olunur – o cümlədən, *tikinti-istismar-təhvil* (build-operate-transfer), *idarəetmə müqavilələri*, *konsessiyalar* və s. Məsələn, Türkiyədə 1980-ci illərdən bəri enerji, nəqliyyat, hətta sənaye obyektlərinin yaradılmasında çoxsaylı DÖT layihələri həyata keçirilib (Erichok, 2023).

Azərbaycanda uzun müddət DÖT sahəsində boşluq mövcud idi – ayrı-ayrı layihələr (məsələn, enerjinin bərpa olunan mənbələri üzrə pilot layihələr) həyata keçirilsə də, bu əməkdaşlığın ümumi çərçivəsini müəyyən edən xüsusi qanun yox idi. 2016-cı ildə “Xüsusi maliyyələşdirmə” barədə qanun qəbul edilsə də, o, məhdud sahələri əhatə edirdi (PPP World Bank, 2017). Nəhayət, 27 dekabr 2022-ci ildə “Dövlət-özəl tərəfdaşlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi (Caspian Legal Center, 2023). Bu qanun ölkədə DÖT layihələrinin həyata keçirilməsinin hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsaslarını müəyyən edir. Qanuna görə, DÖT – dövlət tərəfdaşı (məsul dövlət orqanı) ilə özəl tərəfdaş arasında müvafiq müqavilə əsasında həyata keçirilən birgə fəaliyyət formasıdır. DÖT prinsipləri kimi tərəflərin bərabərliyi, risklərin ədalətli bölüşdürülməsi, şəffaflıq, səmərəlilik və azad rəqabətin qorunması təsbit edilib. DÖT layihələrinin seçilməsi müsabiqə (tender) yolu ilə və ya birbaşa danışıqlar vasitəsilə mümkündür; həmçinin özəl təşəbbüs əsasında da layihə təklif oluna bilər (Caspian Legal Center, 2023). Yeni qanun DÖT layihələri çərçivəsində dövlətin özəl tərəfdaşa verə biləcəyi təminat və güzəştləri də açıqlayır. Cədvəl 3-də qanunvericiliyə əsasən nəzərdə tutulan bəzi dövlət dəstək mexanizmləri təqdim olunmuşdur. Bu mexanizmlər DÖT layihələrinin cəlb edilməsini artırmağa və özəl investorların risklərini azaltmağa yönəlib.

Cədvəl 3. Dövlətin DÖT layihələrinə dəstək mexanizmləri

Dövlətin dəstək növü	Təsviri
Material-texniki təminat	Zəruri avadanlıq və materialların dövlət tərəfindən təşkil olunması
Gəlirə zəmanət	Minimum gəlirin təminatı və fərqin dövlət tərəfindən ödənilməsi
Məhsulun və ya xidmətin alışı	Müəyyən həcmdə məhsulun dövlət tərəfindən qabaqcadan alınması
Birgə maliyyələşdirmə	Birbaşa dövlət investisiyası, subsidiya və ya güzəştli kredit
İstismar hüquqları	Müvəqqəti eksklüziv hüquqların özəl tərəfə verilməsi
Xərclərin kompensasiyası	Özəl tərəfin çəkdiyi xərclərin və ya itkilərin dövlət tərəfindən ödənilməsi

Mənbə: “Dövlət-özəl tərəfdaşlığı haqqında” Qanun (2022); Caspian Legal Center (2023)

Cədvəl 3-dən göründüyü kimi, dövlət DÖT layihələrinin reallaşması üçün bir sıra güzəştlər və təminatlar təklif edir. Yeni DÖT qanunu qəbul edildikdən sonra Azərbaycanda bir sıra sektorlar bu mexanizmlər üçün prioritet elan olunub. Strateji sənədlərdə energetika, nəqliyyat infrastruktur, kommunal xidmətlər, şəhər təsərrüfatı kimi sahələr DÖT üçün əlverişli sahələr kimi göstərilir. Sənaye sektorunda isə xüsusi iqtisadi zonaların və sənaye parklarının yaradılması, eləcə də dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi prosesində DÖT elementlərindən istifadə mümkündür. Artıq bir neçə il əvvəl hazırlanan *Azərbaycan 2025* Strateji Yol Xəritəsində də qeyd olunurdu ki, qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün özəl sektorun investisiya fəallığının artırılması, o cümlədən dövlət-özəl tərəfdaşlığının genişləndirilməsi vacibdir (Azərbaycan Respublikası Strateji Yol Xəritəsi, 2016). Bu strateji hədəf son illərdə real addımlarla tamamlanır – qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, institusional bazanın yaradılması kimi tədbirlər həyata keçirilib.

Nəticə

Aparılmış araşdırma göstərir ki, sənaye parkları Azərbaycanda istehsal sahibkarlığının inkişafı üçün effektiv platforma olsa da, onların tam potensialını reallaşdırmaq üçün dövlətin birbaşa dəstəyinə əlavə olaraq özəl sektorun kapitalına və menecment təcrübəsinə ehtiyac duyulur. Mövcud vəziyyət təhlili onu deməyə əsas verir ki, sənaye zonalarında yaradılan müəssisələrin sayındakı və istehsal həcmlərindəki artım çox sevindirici olsa da, növbəti mərhələdə daha çətin hədəflər qarşıda durur – qeyri-neft sənayesinin iqtisadiyyatda payını keyfiyyətcə yeni səviyyəyə qaldırmaq, qlobal bazarlarda rəqabət apara biləcək məhsullar istehsal etmək və s. Yekun olaraq, belə nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycanın sənaye parklarında istehsal sahibkarlığının genişləndirilməsi üçün dövlət–özəl tərəfdaşlıq mexanizmləri mühüm katalizator rolunu oynaya bilər.

Nəticə etibarilə, qeyri-neft sektorunda daha yüksək əlavə dəyər yaradılacaq, yeni iş yerləri açılacaq və Azərbaycan iqtisadiyyatı xarici şoklara qarşı daha davamlı hala gələcək. Əlbəttə ki, DÖT-in inkişafı prosesi zaman tələb edir və ilk layihələrdən alınacaq dərslər növbəti təşəbbüslərin uğurunu müəyyən edəcək. Lakin artıq atılan addımlar – qanunvericilik bazasının qurulması, pilot layihələrin həyata keçirilməsi – ümid verir ki, yaxın gələcəkdə Azərbaycanda sənaye parkları sahəsində dövlət–özəl tərəfdaşlığı tamamilə adi və uğurlu bir praktika halını alacaq. Bu isə iqtisadi inkişafımızın yeni və daha dayanıqlı mərhələsinə keçidi təmin edəcək.

Ədəbiyyat

1. Abdul, N. (2024, June 30). Azerbaijan's industrial parks thrive with major investments and job creation efforts. *AzerNews*.
2. Caspian Legal Center. (2023, January 2). Public–private partnership in Azerbaijan: A new law approved. *Caspian Legal Center (Hüquqi yeniliklər üzrə icmal)*.
3. Əmiraslanov, A. (2025, April 29). Dövlət–özəl sektor tərəfdaşlığı dövlətin investisiya gücünə əlavə güc qatır, qeyri-neft sektorunun inkişafına töhfə verir. *Yeni Azərbaycan qəzeti*.
4. Erichok, R. E. (2023). Public-private partnership models in infrastructure: Turkey's experience and its global context. *Global Sustainable Development Journal*, 1(2), 10–18.
5. Javadov, S. (2025, October 14). Azerbaijan sets sights on minting first private industrial districts. *Trend News*.
6. Musayev, M. (2024, January 12). Dövlət–özəl tərəfdaşlığı: Dayanıqlı iqtisadiyyatın əsası (konfrans çıxışı). *ASK (Azərbaycan Sahibkarlar Konfederasiyası) xəbərləri*.
7. Najafzadə, Y. (2024). Role of special economic zones policy in increasing Azerbaijan's non-oil economic potential. *Journal of Applied Business and Technology*, 3(4), 396–404.
8. PwC. (2025, June 30). Azerbaijan – Tax credits and incentives (industrial and technology parks). *PwC Tax Summaries: Corporate*.
9. State Statistical Committee of Azerbaijan (SSCRA). (2023, January 17). *Industrial output in 2022* (Press release).
10. Stevens, C. (2024, February 26). Industrial zones of Azerbaijan – Catalyst for regional innovations. *EU Reporter*.
11. Xalq Qəzeti. (2024, October 24). Sənaye parkları milli iqtisadiyyatımızı modernləşdirir (*№ 234 [6539]*).
12. Yeni Azərbaycan. (2025, April 29). İqtisadi inkişafa və sosial rifaha töhfə: Dövlət–özəl tərəfdaşlığının Qarabağ və Şərqi Zəngəzürdə tətbiqi barədə.

Daxil oldu: 09.09.2025

Qəbul edildi: 09.12.2025